

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษาและทำความเข้าใจแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป ในบทนี้จึงนำเสนอแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่สำคัญ รวมถึงกรอบแนวความคิดของการศึกษาในครั้งนี้ โดยแบ่งประเด็นการค้นคว้าออกเป็นหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์และคุณค่า
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
3. แนวความคิดเกี่ยวกับผลกระทบการท่องเที่ยว
4. แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
5. แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวความคิดของการศึกษา

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์และคุณค่า

การศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์และคุณค่า เพื่อนำไปใช้ประเมินและวิเคราะห์เอกลักษณ์และคุณค่าในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ เพื่อการรับรู้และเข้าใจว่าเกาะเกร็ดมีสิ่งใดที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าของเกาะเกร็ดบ้าง และจะนำไปศึกษาต่อไปว่าการท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง หรือส่งผลกระทบต่อคุณค่าเหล่านั้นอย่างไร หากเกิดผลกระทบทางลบขึ้นจริงจะได้เสนอหาแนวทางในการแก้ไข เพื่อให้เกาะเกร็ดยังคงไว้ซึ่งคุณค่าและเอกลักษณ์อย่างยั่งยืน โดยสรุปก็คือ ในการศึกษาแหล่งชุมชนหรือพื้นที่ใด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงสิ่งที่มีคุณค่า เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน หรือพื้นที่นั้นร่วมด้วย

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า *เอกลักษณ์* ว่าเป็น “ลักษณะที่เหมือนกัน หรือมีส่วนร่วมกัน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Identity” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ระบบออนไลน์, 8 กรกฎาคม 2545) หรือหมายถึง “สิ่งต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นเมือง ต่างปรากฏในลักษณะที่มีความเป็นตัวของตัว และต่างเป็นสิ่งที่แยกจากกันได้ โดยมีสัญญาณชี้แนะปรากฏอยู่” (Lynch, 1960 อ้างถึงใน ตรึงจิต พึ่งรัศมี, 2538: 13) นอกจากนี้ยังมีผู้ให้คำจำกัดความว่า *เอกลักษณ์* หมายถึง “ความเป็น

อันหนึ่งอันเดียวกันขององค์ประกอบของแหล่งที่เป็นจุดหมายการท่องเที่ยว เอกลักษณะมีความหมายกว้างๆ ที่เป็น (Identify) หรือเฉพาะเจาะจงเป็นลักษณะจริงแท้ ณ ที่นั้น (Authentic) หรือเกิดขึ้นเฉพาะถิ่น (Endemic) หรือไม่เหมือนใคร (Unique) ทั้งที่มุ่งเน้นที่ระบบนิเวศ (Ecosystem) ของพื้นที่นั้นๆ เอกลักษณะเฉพาะถิ่นนี้ นอกจากเป็นสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยวแล้วยังเป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้ไม่ให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว หากมีการเปลี่ยนแปลงต้องเป็นไปตามธรรมชาติ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542: 53)

จากการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์และคุณค่า พบว่า เป็นส่วนหนึ่งในเรื่องของการอนุรักษ์ (Conservative) กล่าวคือ มีผู้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ ว่าหมายถึง “กระบวนการสงวนรักษาที่ไม่เข้มงวด และเป็นลักษณะผ่อนคลายเป็นเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์หรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ไว้มิให้สูญหาย หรือถูกเปลี่ยนแปลงไปโดย การใช้สอยหรือบริโภคที่ไม่เหมาะสมหรือกล่าวโดยหลักการก็คือ เป็นการพิทักษ์รักษาสภาพและเอกลักษณ์เดิมไว้ แต่ไม่หวงห้าม” (เดชา บุญค้ำ, ระบบออนไลน์, 20 ธันวาคม 2545) หรือหมายถึง “การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึง การป้องกัน รักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย” (โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ, ระบบออนไลน์, 20 ธันวาคม 2545) นอกจากนี้ยังหมายถึง “แนวทางในดูแลรักษาและปกป้องสถานที่ที่มีคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรม” ซึ่งความหมายของคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมก็คือ “ความเป็นประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม, วิทยาการ, สุนทรียศาสตร์, วิทยาศาสตร์, ความเชื่อ, สังคม, ประเพณีหรือสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะพิเศษทางวัฒนธรรมอื่นๆ โดยสิ่งเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของมนุษย์” (Icomos New Zealand, Online, July 8, 2002) และมีผู้ให้แนวความคิดในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ว่าหมายถึง “การอนุรักษ์อาคาร สถานที่ และบริเวณอันมีคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์นั้น ควรถือหลักการว่าจะไม่อนุรักษ์เพียงเพื่อการอนุรักษ์ กล่าวคือ จะไม่อนุรักษ์อย่างเป็นชิ้นส่วนอยู่ในพิพิธภัณฑ์ หรือในลักษณะที่เรียกว่ารักษาไว้ในตู้กระจก แต่จะต้องอนุรักษ์ในแนวความคิดใหม่ โดยให้อาคารสถานที่ และบริเวณเช่นว่านั้นผสมผสานกลมกลืนไปกับชีวิต และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้จะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการฟื้นฟูบูรณะแหล่งชุมชนในที่ต่างๆ ขึ้น เพื่อให้บริเวณเก่ากลางเมือง ตลอดจนบริเวณอื่น ซึ่งกำลังเสื่อมโทรมด้วยอายุขัยลงตามลำดับ” (นิจ วิทยุธีระนันท์ อ้างถึงใน ทวีเดช ทองอ่อน, 2538:11)

ดังนั้นจากตัวอย่าง ความหมายของการอนุรักษ์ที่กล่าวมาข้างต้น ก็เพื่อการรักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมที่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และการรักษาศิลปกรรมให้คงอยู่จำเป็นจะต้องคำนึงถึง สิ่งแวดล้อมที่ดีแก่ชุมชน โดยคำว่า “สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม” หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นหรือกำหนดขึ้นทั้งในอดีตและในปัจจุบันที่

มีคุณค่าในทางศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี เทคโนโลยี และรวมถึงศิลปกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมด้วย สำหรับคำว่า “ศิลปกรรม” ในการประชุมขององค์การยูเนสโก สมัยสามัญครั้งที่ 17 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2515 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ประกอบด้วย คุณลักษณะ 3 ประการ (กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, 2537: 32) ดังนี้

(1) *อนุสรณ์ (monuments)* ได้แก่ ผลงานทางสถาปัตยกรรม ผลงานทางประติมากรรม และจิตรกรรมอันทรงความสำคัญส่วนประกอบ หรือโครงสร้างทางโบราณคดี จารึก ถ้ำที่อยู่ และส่วนผสมกันของลักษณะเหล่านี้ อันมีคุณค่าดีเด่นในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือเทคโนโลยี

(2) *กลุ่มอาคาร (groups of buildings)* กลุ่มของอาคารที่แยกกัน หรืออยู่ต่อเนื่องกัน ซึ่งโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรมความร่วมมือลักษณะกัน หรือที่ตั้งอันเหมาะสมในภูมิทัศน์ ได้ทำให้เกิดคุณค่าดีเด่นในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือเทคโนโลยี

(3) *สถาน (Sites)* ผลงานของมนุษย์หรือผลงานอันผสมกันของธรรมชาติ และมนุษย์ และพื้นที่ อันรวมทั้งโบราณสถานซึ่งมีคุณค่าดีเด่นในด้านประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติวงศ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา

องค์การยูเนสโกยังให้ความหมายของ “มรดกทางธรรมชาติ” (Natural heritage) ว่าหมายถึง ลักษณะทางธรรมชาติ อันประกอบด้วยภูมิทัศน์ทางกายภาพ - ชีวภาพ มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ รวมไปถึงสถานที่ทางธรรมชาติ หรือพื้นที่ที่ธรรมชาติกำหนดขอบเขตไว้แน่ชัดมีคุณค่าทางด้านวิทยาศาสตร์ (Science) การอนุรักษ์ (Conservative) หรือความงามแห่งธรรมชาติ (1972 อ้างถึงใน สุกัญญา เอี่ยมชัย, 2539: 21) ดังนั้นแนวทางในการอนุรักษ์จึงมิใช่เป็นเพียงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างเดียว เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในชุมชน (หรือเรียกว่าเป็นองค์ประกอบของชุมชน) ที่รวมไว้ในวิถีชีวิต การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไป ทั้งวิวัฒนาการ ลักษณะประชากร วิถีชีวิต คุณภาพชีวิต วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงความแตกต่างที่เกิดขึ้นจากลักษณะกายภาพ และอิทธิพลทางธรรมชาติที่แตกต่างกัน ทำให้แต่ละชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เกิดคุณค่าที่ชุมชนมีความภาคภูมิใจ โดยคุณค่าของสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ หรือคุณค่าของการแสดงออกทางวัฒนธรรม วิทยาการ ความเชื่อ และศาสนา ล้วนเป็นสิ่งสำคัญที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรม ความเป็นเอกลักษณ์ และความเชื่อทางศาสนาในแต่ละสังคม บทบาทและความสำคัญของคุณค่าเหล่านี้ควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริม

กรกฎาคม 2545) หรือหมายถึง “สิ่งต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นเมือง ต่างปรากฏในลักษณะที่มีความเป็นตัวของตัวเอง และต่างเป็นสิ่งที่แยกจากกันได้ โดยมีสัญญาณชี้แนะปรากฏอยู่” (Lynch, 1960 อ้างถึงใน ตรึงจิต พึ่งรัศมี, 2538: 13) นอกจากนี้ยังมีผู้ให้คำจำกัดความว่า *เอกลักษณ์* หมายถึง “ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขององค์ประกอบของแหล่งที่เป็นจุดหมายการท่องเที่ยว เอกลักษณ์ มีความหมายกว้างๆ ที่เป็น (Identify) หรือเฉพาะเจาะจงเป็นลักษณะจริงแท้ ณ ที่นั้น (Authentic) หรือเกิดขึ้นเฉพาะถิ่น (Endemic) หรือไม่เหมือนใคร (Unique) ทั้งที่มุ่งเน้นที่ระบบนิเวศ (Ecosystem) ของพื้นที่นั้นๆ เอกลักษณ์เฉพาะถิ่นนี้ นอกจากเป็นสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยวแล้วยังเป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้ไม่ให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว หากมีการเปลี่ยนแปลงต้องเป็นไปตามธรรมชาติ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542: 53) ดังนั้นแนวคิดที่เกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์นั้นจึงอยู่ในเรื่องของการอนุรักษ์ในแง่ของคุณค่า (Value) ของการอนุรักษ์ แนวความคิดทางประเทศตะวันตกที่ยอมรับกัน แบ่งได้ 4 ประเภท (วิชัย ขจรปริदानนท์ อ้างถึงใน กนกพร แก้วกังวาล, 2531:10) คือ

(1) *คุณค่าทางสังคม* วัฒนธรรมที่เกิดจากการคงอยู่อย่างต่อเนื่องของสถานที่ (Socio-Cultural implication of the continuity of place) ความตั้งใจพื้นฐาน คือ การรักษาความสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต สภาพของเมืองถูกถือเป็นบันทึกที่มีชีวิตของการพัฒนาทางสังคม และจะมีความหมายก็ต่อเมื่อเป็นขบวนการที่ต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันแสดงถึงความต่อเนื่อง (Continuity) และลักษณะเฉพาะ (Identity) ของสังคม

(2) *คุณค่าทางศิลปะ* (Aesthetic Value) การอนุรักษ์ในยุคเริ่มแรก เริ่มจากการตระหนักในคุณค่าทางศิลปะของศิลปะ โบราณวัตถุ และงานสถาปัตยกรรม

(1) *คุณค่าทางประวัติศาสตร์และการศึกษา* (Historical and academic Value) โดยทั่วไปประวัติศาสตร์มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจความเป็นไปในปัจจุบัน อาคารหรือเมือง มีความสามารถทนทานอยู่ได้นานกว่าช่วงอายุมนุษย์ หากได้รับการซ่อมแซมดังนั้นก็ยังสามารถใช้เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ในยุคก่อนได้

(4) *คุณค่าทางนิเวศวิทยา* (Ecological Value) หมายถึง การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด เช่น ที่พักอาศัยเดิม ในเชิงเศรษฐกิจแสดงถึงการลงทุนในอดีต ดังนั้นจึงสมควรทำให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุง รักษามรดกให้ใช้ทรัพยากรพลังงานและเงินทุนที่มีอยู่อย่างจำกัดโดยหลีกเลี่ยงการรื้อถอน

Nahoum Cohen ได้ให้หลักการในการพิจารณาคุณค่าของโบราณสถานหรือการพิจารณาพื้นที่ที่ควรทำการอนุรักษ์โดยให้คำนึงถึงเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะประกอบไปด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ (1998) คือ

(1) คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ในแง่ความงาม ความพึงพอใจของคน

(2) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ในแง่ความเป็นมา การเป็นตัวแทนของยุคสมัย และวัฒนธรรม

นอกจากนี้ยังมีอีกแนวคิดที่เกี่ยวกับการประเมินคุณค่าความสำคัญของโบราณสถาน กล่าวคือ โบราณสถานจะต้องมีสาระสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ คือ มีคุณค่าด้านอายุ มีคุณค่าทางการก่อสร้าง หรือมีคุณค่าด้านประวัติของสถานที่แห่งนั้น ที่ประเทศอิตาลีได้กำหนดแนวทางการวิเคราะห์คุณค่าของโบราณสถานในแง่ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมไว้ 3 ประการ (ศักดิ์ชัย สุวดี, 2536: 7 – 8) คือ

(1) คุณค่าทางวัฒนธรรม ได้แก่ คุณค่าทางข้อมูลเอกสาร ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความงดงาม ทัศนียภาพของเมือง ภูมิสถาปัตยกรรมและนิเวศวิทยา

(2) คุณค่าทางการใช้สอย ได้แก่ คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย คุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

(3) คุณค่าทางอารมณ์ ได้แก่ ความวิจิตร เอกลักษณ์ และความต่อเนื่อง

นอกจากการประเมินคุณค่าข้างต้น ยังมีการประเมินคุณค่าของสถาปัตยกรรม โดยได้แบ่งสถาปัตยกรรมเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทศาสนสถาน โบราณสถาน และสถานที่ราชการ อีกประเภทหนึ่งคือ อาคารประเภทอื่นๆ นอกจากนี้ ได้แก่ ตึกแถวและบ้านพักอาศัย จากนั้นจึงพิจารณาถึงคุณค่าใน 4 ด้าน (ปรานอม ตันสุขานันท์, 2529: 304-313) คือ

(1) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ อายุหรือความเก่าแก่ และความสำคัญทางประวัติศาสตร์

(2) คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม ได้แก่ ลักษณะพิเศษและรูปแบบของความงาม

(3) คุณค่าด้านภูมิทัศน์ชุมชน ได้แก่ คุณค่าและความสำคัญของที่ตั้ง

(4) คุณค่าด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ คุณค่าความสำคัญแก่อาคารด้านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ยังมีผู้กล่าวว่า ชุมชนที่มีวิวัฒนาการมาช้านาน มีการแสดงออกของมนุษย์ในด้านต่างๆ มากมาย การศึกษาคุณค่าของชุมชน เพื่อการอนุรักษ์จึงไม่อาจเลือกอนุรักษ์เพียงสิ่งหนึ่งสิ่งเดียว ได้ (สุกัญญา เอี่ยมชัย, 2539: 28 -29) แต่จะต้องประกอบด้วย

- (1) สถาปัตยกรรม ได้แก่ อาคารเดี่ยว กลุ่มอาคาร และอาคารต่อเนื่อง
- (2) อนุสรณ์สถาน ได้แก่ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ และความสำคัญทางประวัติศาสตร์
- (3) ชุมชน ได้แก่ ชุมชนที่ยังมีชีวิต เมือง และย่านประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ หรือเมืองร้าง
- (4) ศิลปกรรมและวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ ศิลปวัตถุ ศิลปกรรม กิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ก. ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง กิจกรรมเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำของมนุษย์ ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ 3 ประการ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543: 44) คือ

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. การเดินทางต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ
3. เป็นการเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ใดก็ได้ ที่มีใช่เป็นการประกอบอาชีพ หรือหารายได้ แต่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่างต่อไปนี้
 - เพื่อพักผ่อนในวันหยุด
 - เพื่อวัฒนธรรมหรือศาสนา
 - เพื่อการศึกษา
 - เพื่อการกีฬาและบันเทิง
 - เพื่อชมประวัติศาสตร์ และความสนใจพิเศษ
 - เพื่องานอดิเรก
 - เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร

- เพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ
- เพื่อเข้าร่วมประชุมหรือสัมมนา

ข. ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมบริการที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกับประเทศที่ไม่มีอุตสาหกรรมหนักเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว นั้นประกอบด้วยธุรกิจโดยตรงและธุรกิจทางอ้อม หรือการสนับสนุนการบริการนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะแก่ชาวต่างชาติถือได้ว่าเป็นสินค้าออกที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่าได้ (Invisible Export) เป็นการซื้อเงินตราต่างประเทศ โดยการขายสินค้า คือ บริการต่างๆ ซึ่งผลประโยชน์จะตกอยู่ในประเทศ เพราะก่อให้เกิดอาชีพหลายแขนง นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังเป็นการพักผ่อน คลายความตึงเครียด และได้รับความรู้ ความเข้าใจวัฒนธรรมและยังเป็นการนำทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างกว้างขวาง โดยความสำคัญของการท่องเที่ยว (เสรี วังสีไพจิตร, 2534) มีดังนี้

1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ โดยนำเงินตราต่างประเทศให้แก่ประเทศชาติ เช่นเดียวกับการส่งสินค้าออกไปขายต่างประเทศ ได้แก่ ประสบการณ์ในการเดินทางท่องเที่ยว และเข้ามาซื้อสินค้าไทยและนำกลับออกไป รายได้ที่เงินตราต่างประเทศ คือ ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว (Tourism Expenditure) ที่ใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว ในประเทศไทย ซึ่งการคำนวณรายได้จากนักท่องเที่ยว คือ จำนวนนักท่องเที่ยว x วันพักเฉลี่ย x ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/วัน /คน

2. การท่องเที่ยวแก้ปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลชำระเงินของประเทศ กล่าวคือ ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา และประสบปัญหาสภาวะการขาดดุลการค้า และดุลชำระเงิน เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนาจะต้องพึ่งพิงประเทศที่พัฒนาแล้วในการนำเข้าสินค้า ที่ตนเองไม่สามารถผลิตได้ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรและเทคโนโลยีต่างๆ อันเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ และสินค้าเหล่านี้มีมูลค่าสูงมากเมื่อเทียบกับมูลค่าส่งออกสินค้าทางการเกษตร นอกจากนี้ประเทศกำลังพัฒนายังต้องพึ่งสถาบันการเงินระหว่างประเทศ เพื่อกู้ยืมเงินมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นรายได้จากการท่องเที่ยวมีมูลค่านับแสนล้านบาทต่อปี จึงช่วยลดดุลการค้าได้อย่างมาก

3. การท่องเที่ยวช่วยเพิ่มรายได้จากการจัดเก็บภาษีของรัฐบาล คือ นักท่องเที่ยว ต้องจ่ายภาษีต่างๆ เช่นเดียวกับคนอื่นๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม และจะต้องจ่ายภาษีเมื่อซื้อสินค้าและบริการ และภาษีทางอ้อมที่จะจ่ายอีก เช่น ค่าธรรมเนียมการใช้สนามบิน ค่าภาษีศุลกากร

ค่าธรรมเนียมการประทับตราหนังสือเดินทาง และธุรกิจอื่นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น ภาษีกรมสรรพากร ภาษีหน่วยราชการส่วนท้องถิ่นจัดเก็บ ค่ารถบริการต่างๆ เช่น ค่าธรรมเนียมโรงแรม ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตจำหน่ายอาหาร สุราและเครื่องดื่ม เป็นต้น

4. การท่องเที่ยวเป็นการกระจายรายได้ออกไปตามส่วนภูมิภาคของประเทศ เนื่องจากการท่องเที่ยวประกอบด้วยธุรกิจขนาดเล็กจำนวนมาก ดังนั้นรายได้จากการท่องเที่ยวจึงกระจายออกไปสู่ประชาชนอย่างรวดเร็วทั้งระบบเศรษฐกิจ

5. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงาน สร้างอาชีพให้แก่ประชาชนทั้งแรงงานทั่วไป (Unskilled) และแรงงานที่มีความชำนาญ (Skill) เพราะเป็นอุตสาหกรรมสัดส่วนของแรงงานสูงกว่าเครื่องจักร (Labour Intensive Industry)

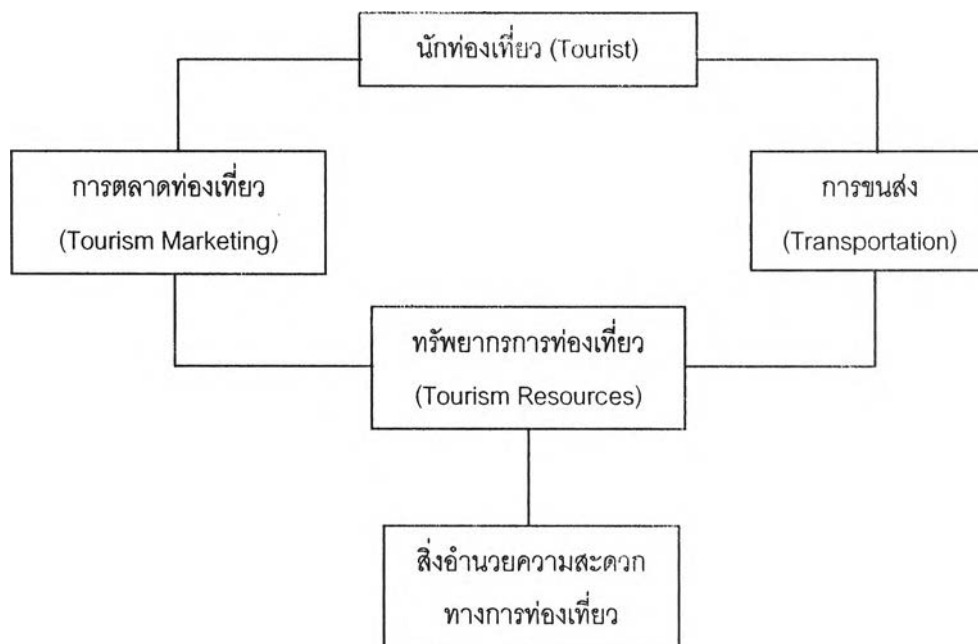
6. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการหมุนเวียนเงินตราอย่างกว้างขวาง และกระตุ้นการผลิตและการลงทุนในอัตราสูง ด้วยค่าทวีทางเศรษฐกิจ (Economic Multiplier) เป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจอย่างยิ่ง เพราะนอกจากค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวจะมีผลโดยตรงต่อผู้จัดการที่พัก และธุรกิจต่างๆ รวมทั้งสร้างงานอาชีพอีกมากมายแล้ว ผลทางอ้อมจากค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวยังทำให้รายได้ของแรงงานในธุรกิจท่องเที่ยวต่างๆ หมุนเวียนรับ - จ่าย ต่อกันหลายรอบจนกระทั่งถึงจุดสิ้นสุดของตัวเอง ยิ่งหมุนเวียนได้มากรอบเพียงใดก็ยิ่งทำให้มูลค่าของมันเพิ่มมากขึ้นเพียงนั้น

7. การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัด (Limitless Boundary Industry) ไม่มีปัญหาเรื่องการผลิตและไม่มีกำหนดโควตาการจำหน่าย กล่าวคือ การผลิตไม่ขึ้นกับสภาพดินฟ้าอากาศ หรือเครื่องมือเครื่องมือโดยเฉพาะเจาะจงเหมือนเช่นการผลิตในสาขาอื่นๆ การท่องเที่ยวสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละประเทศแต่ละภูมิภาคของประเทศ และขึ้นอยู่กับความสามารถของรัฐบาลแต่ละประเทศที่จะใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของตน

ค. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กันเป็นวงจร (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543) ดังแสดงในแผนภูมิ 2.1

แผนภูมิ 2.1 แสดงองค์ประกอบของการท่องเที่ยว

1. นักท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยวถ้าไม่มีนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวก็เกิดขึ้นไม่ได้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ และนักท่องเที่ยวภายในประเทศ คือ

ก. นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ หมายถึง บุคคลที่มีได้พำนักถาวรในราชอาณาจักรไทย นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศยังแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ

(1) นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ค้างคืน หมายถึง นักท่องเที่ยวที่อยู่ในราชอาณาจักรไทย ครั้งละอย่างน้อย 1 คืน แต่ไม่เกิน 60 วัน

(2) นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ไม่ค้างคืน หมายถึง นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในราชอาณาจักรไทย แต่ครั้งโดยไม่ได้ค้างคืน

ข. นักท่องเที่ยวภายในประเทศ หมายถึง บุคคลทุกสัญชาติที่มีที่พำนักอาศัยถาวรอยู่ในราชอาณาจักรไทย และเดินทางไปยังสถานที่หนึ่งในอีกจังหวัดหนึ่ง ซึ่งมีใช่เป็นถิ่นที่อยู่ประจำของเขา นักท่องเที่ยวภายในประเทศ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

(1) นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ค้างคืน คือ นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ไปพำนักค้างคืนนอกที่พำนักอาศัยปัจจุบัน ครั้งละอย่างน้อย 1 คืน

(2) นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ไม่ค้างคืน คือ นักท่องเที่ยวที่มีได้พักค้างคืนนอกที่พำนักอาศัยปัจจุบัน

2. การตลาดการท่องเที่ยว หมายถึง การพยายามดึงให้กลุ่มเป้าหมาย เข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว โดยทำได้ 2 วิธี คือ

ก. การให้บริการข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ของการท่องเที่ยว เช่น ทรัพยากรการท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยว

ข. การโฆษณาและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว หมายถึง การสื่อสารข้อมูลข่าวสารไปยังนักท่องเที่ยวผ่านสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ ฯลฯ

3. การคมนาคมขนส่ง ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวใดก็ตามที่แม้ว่าจะมีสิ่งดึงดูดความสนใจมากสักเพียงใด แต่ถ้าขาดการคมนาคมที่สะดวกการท่องเที่ยวย่อมไม่เกิด การคมนาคมขนส่งเพื่อการท่องเที่ยว หมายถึง ธุรกิจในการเดินทางที่มีการใช้ยานพาหนะหรืออุปกรณ์ เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางท่องเที่ยวจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง (อลงกรณ์ อินทรักษา, 2543) การขนส่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

- ก. การขนส่งทางรถยนต์
- ข. การขนส่งทางรถไฟ
- ค. การขนส่งทางเรือ
- ง. การขนส่งทางเครื่องบิน

4. ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงสถานที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ที่มีลักษณะเด่นและดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น ประเพณีสงกรานต์ หรือแข่งเรือ (วรรณ วลัยวานิช, 2539) สำหรับในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

ก. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ ป่าชายเลน ถ้ำ น้ำตก บ่อน้ำร้อน เกาะต่างๆ ฯลฯ

ข. ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุ บ้านเรือน ที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์ทำขึ้นในอดีต หรือแม้แต่จะสร้างเสริมในปัจจุบัน เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน กำแพงเมือง อุทยานประวัติศาสตร์ ฯลฯ

ค. ประเภทศิลปวัฒนธรรมและประเพณี เป็นกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น วิถีชีวิตในชนบท หมู่บ้านชาวเขา ตลาดน้ำ ศูนย์วัฒนธรรมการแสดงสินค้าพื้นบ้าน ฯลฯ

5. สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว มีทั้งทางตรงและทางอ้อม

ก. สิ่งอำนวยความสะดวกโดยตรง ได้แก่

(1) การอำนวยความสะดวกในการเข้าออกประเทศ เช่น การขนถ่ายกระเป๋า การตรวจตราหนังสือเดินทาง

(2) การให้บริการท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบาย

ข. สิ่งอำนวยความสะดวกโดยอ้อม ได้แก่

(1) ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เป็นการอำนวยความสะดวกต่อการยังชีพของคนในชุมชนท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวด้วย เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การคมนาคม การสุขาภิบาล

(2) ด้านความปลอดภัย เป็นการป้องกัน ปราบปราม อาชญากรรม และการก่อความไม่สงบ เพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

(3) ด้านอื่นๆ เช่น สถานที่แลกเปลี่ยนเงินตรา บริการเสริมความงาม บริการรักษาพยาบาล ไปรษณีย์ เป็นต้น

ง. แนวความคิดด้านอุปสงค์และอุปทานทางการท่องเที่ยว

อุปสงค์ของการท่องเที่ยว หมายถึง ปริมาณนักท่องเที่ยวที่ต้องการใช้บริการของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สามารถซื้อบริการนั้นได้ภายในระยะเวลาที่กำหนดให้ ณ ระดับอัตราบริการต่างๆ กัน โดยถ้าอัตราค่าบริการของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวลดลง ปริมาณของนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการจะเพิ่มขึ้น แต่ถ้าอัตราค่าบริการของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ปริมาณของนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการจะลดลง ฉะนั้นอุปสงค์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงผันแปรเป็นปฏิภาคส่วนกลับ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2537)

อุปทานของการท่องเที่ยว หมายถึง บริการสิ่งอำนวยความสะดวก และสถานที่หรือกิจกรรมที่ท้องถิ่นนำเสนอ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541) ได้แก่

1. สถานที่ และสิ่งของ ตลอดจนกิจกรรมที่มีอยู่แล้วและเป็นเอกลักษณ์ไปตามท้องถิ่นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม ส่วนนี้อาจเรียกว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว

2. บริการที่ภาคเอกชน จัดทำขึ้นเป็นธุรกิจ เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น และตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว

3. สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน (Infrastructures) และสาธารณูปโภคที่รัฐบาลจัดสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาร่วมใช้ประโยชน์ได้

การเพิ่มอุปสงค์ คือ การชักจูงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นเพิ่มจำนวนมากขึ้น ส่วนการเพิ่มอุปทาน คือ การปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ให้สามารถรองรับและให้บริการตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโรงแรม ร้านอาหาร ถนน ไฟฟ้า โทรศัพท์ หรือแม้แต่การสร้างท่อระบายน้ำ การบำบัดน้ำเสีย ก็ถือว่าเป็นการสร้างอุปทานด้านการท่องเที่ยวให้แก่พื้นที่เช่นกัน (ประภาวดี เผ่าทองจีน, 2538) โดยอุปสงค์และอุปทานด้านการท่องเที่ยวจะมีผลต่อกันและกันโดยตรง กล่าวคือเมื่ออุปสงค์หรือนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวจำนวนมากขึ้น อุปทานหรือการพัฒนาพื้นที่ และการบริการทางการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นก็จะเพิ่มปริมาณและคุณภาพขึ้นตาม เพื่อให้มีความสอดคล้องกับอุปสงค์ และในทางกลับกัน เมื่ออุปทานด้านการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เช่น มีการก่อสร้างโรงแรมมากขึ้น มีร้านอาหารมากขึ้น หรือปรับปรุงถนนหนทางให้ดีขึ้น อุปทานก็จะมีผลในการชักจูง และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวเพิ่มจำนวนขึ้น ซึ่งก็คือ การเพิ่มอุปสงค์ด้านการท่องเที่ยวนั่นเอง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงไม่ประสบปัญหาามากนักที่จะขยายขอบเขตของอุปสงค์ในการท่องเที่ยว โดยสร้างอุปทานล่อใจให้เกิดการท่องเที่ยวมากขึ้น บ่อยครั้งขึ้นและกว้างขึ้น

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวว่าเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สำคัญ โดยที่หากมองในเชิงเศรษฐกิจจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน (เสรีวงไพจิตรต์, 2534) คือ

1. อุปสงค์ (Tourism Demand) ได้แก่ ความสัมพันธ์ของความโน้มเอียงที่จะเดินทางกับความต้านทานของการเดินทาง โดยที่ความโน้มเอียงที่จะเดินทางขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ คือ ลักษณะทางจิตวิทยา ลักษณะประชากรศาสตร์ (สถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจ) และประสิทธิภาพทางการตลาด ส่วนความต้านทานของการเดินทาง ได้แก่ ระยะเวลาด้านเศรษฐกิจ ระยะเวลาด้านวัฒนธรรม และต้นทุนบริการทางการท่องเที่ยว คุณภาพของการบริการ และฤดูกาล

การวัดอุปสงค์ด้านการท่องเที่ยวได้จากการคำนวณ จำนวนผู้มาเยือนหารจำนวนวันพัก รวมถึงจำนวนเงินที่นักท่องเที่ยวใช้จ่าย

2. อุปทาน (Tourism Supply) ได้แก่

ก. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource) เป็นอุปทานหลักในการท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านความเพลิดเพลิน เช่น ชายหาด ความงดงามตามธรรมชาติ ระบบนิเวศ รวมถึงสภาพภูมิประเทศ

ข. โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) การก่อสร้างน้ำกิน การกำจัดขยะ

ค. โครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก (Super structure) ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้บริการ โครงสร้างพื้นฐาน เช่น รีสอร์ท โรงแรม ภัตตาคาร และพิพิธภัณฑ์

ง. การขนส่ง และอุปกรณ์การขนส่ง (Transportation & Transportation Equipment) เช่น รถไฟ เครื่องบิน หรือ รถยนต์

จ. อภัยภัยไมตรี และทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Hospitality & Cultural Resources) ได้แก่ สมบัติทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งทำให้ต้อนรับนักท่องเที่ยวได้ดียิ่งขึ้น เช่น ทัศนคติของคนในท้องถิ่นที่เต็มใจให้บริการนักท่องเที่ยว รวมถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรม ศิลปโบราณคดีประวัติศาสตร์ ดนตรี การละคร ฟ้อนรำ เป็นต้น

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับผลกระทบการท่องเที่ยว

การพัฒนาและความเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในปัจจุบัน นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การสร้างงานสร้างอาชีพ ระบบการคมนาคมขนส่งที่สะดวกรวดเร็ว รวมไปถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ แล้ว การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งผลกระทบด้านกายภาพ เช่น ปัญหาการทำลายทัศนียภาพ ปัญหาด้านมลภาวะ ฯลฯ ผลกระทบด้านสังคม เช่น ปัญหาค่าครองชีพ ปัญหาการเปลี่ยนแปลง คตินิยม ฯลฯ และที่สำคัญคือผลกระทบทางด้านศิลปวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจในรายละเอียดเพื่อกำหนดแนวทางการป้องกันและแก้ไขผลกระทบเหล่านั้นให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลยได้ก็จะเป็นการดียิ่ง เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็น “การพัฒนาที่ยั่งยืน” สามารถยังประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ตลอดไป ในการรวบรวมผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อม จึงแยกสรุปออกได้เป็น 2 ประเด็นหลัก คือ ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (วิวัฒน์ชัย บุญภักดี และคนอื่นๆ, 2536: 43 – 47) ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

ตลอดช่วงเวลานับตั้งแต่เริ่มมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดขึ้นจนจนการท่องเที่ยวได้พัฒนาเป็นอุตสาหกรรมบริการที่เติบโตรวดเร็ว สามารถสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดังนี้

1. **ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวและปัญหามลภาวะ** ลักษณะปัญหา คือ สภาพแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม สกปรก มีขยะและสิ่งปฏิกูลกลาดเกลื่อนอยู่ตามบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทำให้แหล่งน้ำเน่าเสีย หาดทรายสีคล้ำลง มีกลิ่นเหม็นรบกวน มีอากาศเสียเกิดผลเสียต่อสุขภาพ ร่างกาย และจิตใจ พืชและสัตว์ป่าถูกรบกวน บางส่วนถูกทำลายจนลดจำนวนลงหรือสูญพันธุ์ไปอย่างรวดเร็ว

2. **ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะประโยชน์** ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะประโยชน์นั้นรวมถึงการเข้าครอบครองและใช้ที่สาธารณะในการแสวงหาประโยชน์ทางการท่องเที่ยว การรุกล้ำที่สาธารณะที่ติดกับที่ดินของตนเอง การตั้งแผงลอยขายสินค้าในแหล่งท่องเที่ยวทั้งที่เป็นธรรมชาติและโบราณสถานต่างๆ

3. **ปัญหาอาคารและสิ่งปลูกสร้าง** ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญๆ มีการก่อสร้างที่ไม่ได้ควบคุมความสูง ก่อให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่เหมาะสม การก่อสร้างบางอย่างมีลักษณะขัดกับสภาพธรรมชาติ ไม่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม เป็นการทำลายสภาพภูมิทัศน์อันเป็นความงามและเสน่ห์ของแหล่งท่องเที่ยวดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับความแออัดของสิ่งก่อสร้าง ความแออัดของสิ่งก่อสร้างดังกล่าวจะเป็นรูปแบบของแผงลอย เฟิงขายอาหาร เครื่องดื่ม แผงขายสินค้าของที่ระลึก และอาคารพาณิชย์ที่ก่อสร้างกันอยู่อย่าง ไม่มีระเบียบ ก่อให้เกิดทัศนอุจาด

4. **ปัญหาการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก** โดยไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม ปัญหาเหล่านี้ เช่น การถมที่ การถมทะเล การก่อสร้างถนนที่ประชิดชายฝั่งมากเกินไป การตัดถนนผ่านพื้นที่ป่าชายเลน การสร้างเขื่อนในบางแห่ง ซึ่งก่อให้เกิดการพังทลายของหน้าดิน เกิดการตกตะกอนในแม่น้ำหรือทะเล เป็นการทำลายสภาพภูมิศาสตร์ทางธรรมชาติ และความสมดุลทางระบบนิเวศ

ปัญหาต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้สภาพแวดล้อมขาดความสวยงาม มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของธรรมชาติที่มีอยู่เดิมให้เสียภาวะความสมดุลไป ยิ่งรัฐบาลส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในลักษณะต่างๆ มากเท่าใด ธุรกิจการท่องเที่ยวก็จะขยายเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น เป็นผลให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเสื่อมโทรมลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เป็นเพราะว่าธรรมชาติ

ไม่สามารถที่จะฟื้นตัวได้ทันกับจำนวนของนักท่องเที่ยวที่มากเกินไป เข้าไปทำลาย หรือรบกวนธรรมชาติเหล่านั้นได้

ผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมจากการเดินทางท่องเที่ยวจะมีมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับปริมาณของกิจกรรม (Volumn of Activities) ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว และลักษณะของกิจกรรม (Nature of Activities) ดังนั้นเมื่อในปัจจุบันมีความต้องการที่จะทำกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจที่จะมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จนกลายเป็นความต้องการจำนวนมาก (Mass Demand) ในขณะที่ทรัพยากรที่มีอยู่มีเพียงในขอบเขตที่จำกัด การแสวงหาผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างฉลาด จำเป็นต้องพิจารณาถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งในอนาคตและในปัจจุบัน (นฤมล สมิตินันท์ และคนอื่นๆ, 2526: 126 อ้างถึงใน จิราภรณ์ ศรีจันทร์ และคนอื่นๆ, 2541: 33)

ข. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ด้วยปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะการติดต่อสัมพันธ์กันที่สามารถกระทำได้อย่างกว้างไกลและรวดเร็วในยุคปัจจุบัน ทั้งในสังคมและวัฒนธรรมเอง ผู้สืบทอดย่อมจะมีความต้องการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยด้วย เมื่อมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องก็จะกลายเป็นตัวเร่งให้เกิดผลกระทบในเชิงลบ ซึ่งสรุปประเด็นที่สำคัญๆ ได้ดังนี้

1. **ปัญหาเพศพาณิชย์** เป็นปัญหาที่มีพื้นฐานมาจากเศรษฐกิจ และมีมานานแล้วในสังคมไทย แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น ธุรกิจด้านนี้จึงได้พัฒนาขึ้นมาอย่างรวดเร็วเพื่อตอบสนองความต้องการทางเพศของนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม ซึ่งปัญหาที่ตามมาของการมีธุรกิจทางเพศนั้นมีมากมาย มีปัญหาการมโรค มีปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาการล่อลวงผู้หญิงเพื่อมาค้าประเวณี การขายลูกเพื่อมาค้าประเวณี การหน่วงเหนี่ยวกักขัง การล่อลวงเด็ก ปัญหา ยาเสพติด สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

2. **ปัญหาอาชญากรรม** เป็นปัญหาที่เรื้อรังของสังคม ซึ่งมักเกิดขึ้นในสังคมเมืองที่เติบโตอย่างไม่ค่อยมีระบบระเบียบ เมื่อพิจารณาในแง่ของการท่องเที่ยวจะพบว่า มีปัญหาเกิดจากการที่นักท่องเที่ยวถูกล่อลวง นักการข่มขืนท่องเที่ยว การจี้ปล้นนักท่องเที่ยว การขโมยทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ ก่อให้เกิดภาพพจน์ที่ไม่ดีแก่ชาวต่างชาติ ทั้งนี้เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปท่องเที่ยวตามที่ต่างๆ นั้นต่างก็ไม่มี ความคุ้นเคยกับสภาพของแต่ละท้องถิ่น จึงอาจไม่มีความระวังตนเอง

3. ปัญหาค่าครองชีพ ในพื้นที่ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว มักจะประสบปัญหาค่าครองชีพที่สูงมากกว่าเมืองที่นักท่องเที่ยวไม่นิยม ราคาของสินค้าอุปโภคและบริโภคจะมีราคาแพงเนื่องจากประชาชนในพื้นที่ต่างคิดว่านักท่องเที่ยวทุกคนมีเงิน เมื่อราคาของสินค้าต่างๆ แพงขึ้น ย่อมมีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่นซึ่งต่างก็ต้องซื้อสินค้าเหล่านั้นด้วยเช่นกัน ผู้ที่มีรายได้น้อยย่อมมีความเดือดร้อนมากขึ้น

4. ปัญหาการหลอกลวงเอาเปรียบเอาเปรียบนักท่องเที่ยว เกิดจากความคิดของผู้ประกอบการค้าที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว บางรายที่ต้องการกอบโกยมุ่งเอาเปรียบนักท่องเที่ยวเล็งเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตนและคิดค้ากำไรเกินควร

5. ปัญหาความไม่เสมอภาคในการมุ่งเน้นพัฒนาเฉพาะพื้นที่ ในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ตลอดจนการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน มักจะดำเนินการในพื้นที่ที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ในทางตรงกันข้ามในพื้นที่ซึ่งไม่ได้มีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวกลับมีการพัฒนาน้อยกว่า จึงเกิดความรู้สึกเปรียบเทียบของประชาชนในท้องถิ่นซึ่งไม่มีการพัฒนาว่าถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการเหลียวแลเท่าที่ควร

6. ปัญหาค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง เป็นปรากฏการณ์ที่เลียนแบบมาจากวัฒนธรรมตะวันตกที่มุ่งแต่ให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจและเงินตราจนละทิ้งค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและค่านิยมดั้งเดิม

7. ปัญหาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมประเพณี ที่ผ่านมามีการหยิบยกเอาเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยมาเป็นจุดดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวมากขึ้น โดยมุ่งเน้นไปในด้านการค้า ด้านความสวยงาม แต่กลับลดความประณีต ดัดชั้นตอนที่เห็นหัวใจหรือเนื้อหาของวัฒนธรรมนั้นๆ ไป การดำเนินงานมักจะเน้นเกี่ยวกับการจัดการแสดงเพื่อโชว์ความตื่นตาตื่นใจให้นักท่องเที่ยวชม โดยละเลยเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นรวมทั้งคุณค่าที่แท้จริงที่สังคมมีต่อกัน

8. ปัญหาของความขัดแย้งระหว่างเจ้าของท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว การมีพฤติกรรมหรือการแสดงพฤติกรรมบางอย่างของนักท่องเที่ยว เช่น การเปลือยกายอาบแดด การแต่งกายไม่สุภาพเข้าสถานที่สำคัญทางศาสนา หรือปูชนียสถาน การกอดจูบกันในที่สาธารณะ การกระทำที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยวเหล่านี้ มักก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งของคนท้องถิ่นเนื่องจากความแตกต่างกันของขนบธรรมเนียมประเพณี ทำให้ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของท้องถิ่นไม่พอใจ จนบางครั้งอาจต่อต้านไม่รับนักท่องเที่ยวอีกต่อไปได้

9. ปัญหาการลดคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรม เกิดจากการเห็นแก่ได้ของผู้ผลิตและจำหน่าย โดยการลดมาตรฐานลงเพื่อให้ได้กำไรมากที่สุด มีการลอกเลียนแบบศิลปหัตถกรรม

โดยไม่คำนึงถึงความประณีตและคุณภาพของสินค้า เน้นแต่เรื่องของการค้า ทำให้ความมีคุณค่าของศิลปหัตถกรรมตกไปและเสียชื่อเสียงจนหมดความนิยมไปในที่สุด

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 โดยที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศต่างเริ่มตระหนัก และตื่นตัวถึงผลร้าย จากการพัฒนาประเทศที่ไม่ยั่งยืนในอดีต ส่งผลให้เกิดปัญหาวิกฤตทางด้านสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งได้สะสมกันมาจนกลายเป็นปัญหาสำคัญในระดับโลกที่ยากต่อการเยียวยาแก้ไข จึงมีการรวมตัวกันระหว่างประเทศ เพื่อหามาตรการ วิธีการ และแนวทาง ที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงได้จัดให้มีการประชุมระดับโลก ด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ผ่านทางองค์การสหประชาชาติ ภายใต้การประชุมแห่งสหประชาชาติ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมมนุษย์ขึ้นที่กรุงสตอร์คโฮล์ม ประเทศสวีเดน เมื่อเดือนมิถุนายน ปีค.ศ.1972 โดยมีประเด็นหลักของการประชุม คือ การให้ความชัดเจนในเรื่อง ความเกี่ยวพันของประเทศต่างๆ ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก ผลของการประชุมนี้ ได้มาซึ่ง The Stockholm Declaration, 1972

แนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีปรากฏอยู่ใน The Stockholm Declaration, 1972 ซึ่งนับว่าเป็นความตกลงระหว่างประเทศ ที่มีผลต่อพัฒนาการทางด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ในลักษณะที่เรียกว่า "soft law" คือ เป็นกฎเกณฑ์ที่ยังมิได้รับการยอมรับ หรือพัฒนาไปถึงระดับที่เป็นจารีตประเพณี ระหว่างประเทศ (customary international law) หรือสนธิสัญญา (treaty) แต่ก็เป็นกฎเกณฑ์ที่ระบุ ถึงพฤติกรรม ตลอดจนสิทธิ และหน้าที่ของรัฐ

อย่างไรก็ดี The Stockholm Declaration, 1972 นี้ ก็ยังไม่อาจประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อหยุดยั้งการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนลงไปได้ ดังนั้น องค์การสหประชาชาติ จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา (World Commission on Environment and Development : WCED) ขึ้น ในปี ค.ศ.1983 ต่อมาปี ค.ศ.1986 WCED ก็ได้เสนอเอกสารสำคัญที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทางระหว่างประเทศมาก นั่นคือ รายงาน "อนาคตร่วมกันของพวกเขา (Our Common Future)" ซึ่งเป็นเอกสารที่เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือย และเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาใหม่ ให้เป็นแนวทางที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากขึ้น โดยย้ำว่า "มนุษย์ สามารถทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้" ทั้งนี้รายงานฉบับนี้ได้ให้ความหมายของคำว่า "การพัฒนาอย่างยั่งยืน" ว่าหมายถึง การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการ

ของคนในยุคปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นอนาคต ต้องประนีประนอม เพื่อลดขีดความสามารถที่จะสนองความต้องการของเขาลงไปได้

ในปีค.ศ.1992 ได้เกิดการประชุมสหประชาชาติ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development : UNCED) หรือที่เรียกกันว่า "Earth Summit" ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ระหว่างวันที่ 3 - 14 มิถุนายน ค.ศ.1992 ผลจากการประชุมครั้งนี้ได้มาซึ่งการรับรองเอกสารที่สำคัญ 5 ฉบับ อันแสดงถึงความร่วมมือ และตกลงใจร่วมกัน ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ของประเทศต่างๆ ทั่วโลก อย่างไม่เคยมีปรากฏมาก่อน เอกสารทั้ง 5 ฉบับนี้ คือ

ก. ประกาศปฏิญญาริโอ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development)

ข. แผนปฏิบัติการที่ 21 (Agenda 21)

ค. คำแถลงเกี่ยวกับหลักการ ในเรื่องป่าไม้ (Statement of Principle on Forests)

ง. กรอบอนุสัญญาแห่งสหประชาชาติ ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (UN Framework on Climate Change)

จ. อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity)

ความสำคัญของการประชุมระหว่างประเทศนี้ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการ และความต่อเนื่องของแนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทางระหว่างประเทศอันเป็นที่ยอมรับ และมีการนำมาแสดงลงสู่กฎหมายสิ่งแวดล้อม ระหว่างประเทศ รวมถึงการวางแผนปฏิบัติการเพื่อการดำเนินการ เพื่อให้ได้มาซึ่งการพัฒนาอย่างในลักษณะที่ยั่งยืนสำหรับประเทศภาคีขององค์การสหประชาชาติ จึงนับได้ว่า เป็นการขยายผลที่ประสบความสำเร็จ จาก The Stockholm Declaration, 1972 มาสู่ The Rio Declaration, 1992 (นันทพล กาญจนวัฒน์, ระบบออนไลน์ , 6 กรกฎาคม 2545)

นอกจากพัฒนาการและความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ปรากฏข้างต้นแล้ว ยังมีผู้ให้ความหมายของ การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ว่าหมายถึง "การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน ซึ่งไม่ทำให้เกิดผลเสียต่อโอกาสของการพัฒนาของคนรุ่นหลังโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิม อย่างชาญฉลาดต้องไม่ลดลง เกิดผลกระทบน้อยที่สุดขณะเดียวกันคุณภาพของสิ่งแวดล้อมต้องดีขึ้น แม้ว่าจะมีประชาชนเพิ่มขึ้นก็ตาม" (รำไพพรรณ แก้วสุริยะ, ม.ป.ป.)

โดยจำไพพรรณ แก้วสุริยะ ยังกล่าวอีกว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นเป็นแผนแม่บทหนึ่งของโลก คือ แผนปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21 เป็นการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงความสมดุลอย่างยั่งยืน ระหว่างการบริโภค ประชากร และความสามารถในการรองรับของโลกต่อการค้าจุนสิ่งมีชีวิต (Earth's life supporting capacity) รวมถึงการพัฒนาเทคโนโลยีและเทคนิคต่างๆ ที่จะตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ขณะเดียวกันก็มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างระมัดระวัง

แนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ใน The Rio Declaration, 1992 ประกอบด้วยองค์ประกอบ อันเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะนำไปสู่ความเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ แบ่งได้เป็น 3 มิติ โดยแต่ละมิตินี้มีองค์ประกอบที่แตกต่างกันดังนี้

ก. มิติด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

1. ความร่วมมือระหว่างประเทศทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความร่วมมือในระดับทวิภาคี (bilateral) โดยเฉพาะในกรณีประเทศที่มีพรมแดนประชิดติดกัน มีโอกาสที่จะเกิดผลกระทบของมลพิษข้ามพรมแดน (transboundary pollution) ได้ง่าย และความร่วมมือในระดับพหุภาคี (multilateral) ซึ่งมีทั้งความร่วมมือในระดับภูมิภาค (regional) และความร่วมมือในระดับโลก (global) การร่วมมือนั้น มุ่งถึงข้อตกลงร่วมกัน ในการหาแนวทาง กลยุทธ์ แผนปฏิบัติการ รวมถึงการตราเป็นกฎหมาย เพื่อการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ

2. การให้คำแนะนำในเรื่องทางสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง หมายถึง การให้คำแนะนำจากรัฐหนึ่ง หรือหลายๆ รัฐ ไปสู่รัฐอื่น ในด้านเทคโนโลยี ประสิทธิภาพ วิธีการป้องกัน แก้ไข และเยียวยาปัญหาสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้กระบวนการสร้างเครือข่าย ระหว่างประเทศ ที่จะทำการติดตาม ตรวจสอบสถานการณ์ของระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม การประเมินผลการติดตามตรวจสอบ การรายงานผลการประเมิน

3. หลักการป้องกันล่วงหน้า หมายถึง การใช้กลไก หรือวิธีการที่จะป้องกันภัยล่วงหน้า ซึ่งในหลายประเทศใช้วิธีการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment : EIA) โดยการศึกษาดังกล่าวนี้ จะต้องหามาตรการในการติดตาม ตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง และต้องมีมาตรการในการลดผลกระทบนั้น ทั้งขณะดำเนินการ และหลังดำเนินการ เพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

4. สิทธิของรัฐ ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การเคารพในสิทธิอธิปไตยของรัฐ เหนือทรัพยากรธรรมชาติ ที่อยู่ภายในเขตอำนาจของรัฐนั้น โดยการใช้ประโยชน์จะต้องไม่ส่งผลร้ายแก่ประเทศข้างเคียง

5. ความเสมอภาคในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างประเทศตั้งแต่สองประเทศขึ้นไปในทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นประโยชน์ร่วมกันมากที่สุดและเป็นธรรมชาติที่สุด และก่อให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุดบนพื้นฐานของหลักความสุจริตใจ และความเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกัน

6. การแจ้งเหตุฉุกเฉิน ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง เมื่อมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเกิดขึ้นจากรัฐหนึ่งไปสู่อีกหนึ่งแล้ว เป็นหน้าที่ของรัฐต้นเหตุที่จะต้องรีบแจ้งเหตุฉุกเฉินนั้น แก่รัฐที่ได้รับผลกระทบ ทั้งนี้เพื่อการแก้ไขปัญหาได้ทันเวลาที่

ข. มติทางด้านเศรษฐศาสตร์ ประกอบด้วย

องค์ประกอบ หลักการ “ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย” ในกรณีนี้หมายถึง รัฐที่เป็นต้นเหตุแห่งปัญหามลพิษ ต้องรับภาระค่าใช้จ่าย เพื่อการแก้ไขเยียวยา และป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมถึง ค่าเสียหายที่พึงจะต้องรับผิดชอบต่อรัฐ ที่เป็นผู้เสียหายด้วย

ค. มติด้านจริยธรรม ประกอบด้วย

1. สิทธิในทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี และมีความสมบูรณ์ทางระบบนิเวศ

2. ความยุติธรรมในทางสิ่งแวดล้อมสำหรับชนยุคอนาคต หมายถึง การใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาตินั้น จำเป็นที่จะต้องเหลือไว้ สำหรับให้ชนยุคอนาคตได้ใช้ประโยชน์ เท่าเทียมกับชนในยุคปัจจุบัน ดังนั้น การใช้ประโยชน์ จึงต้องควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ เพื่อจะให้คงสภาพทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

3. การขจัดปัญหาความยากจน หมายถึง การดำเนินการใดๆ เพื่อทำให้ความยากจนได้ชะลอหรือยุติลง เพื่อผลคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อผลในการหยุดยั้งการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอันจะนำมาซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นประโยชน์ร่วมกันแห่งมวลมนุษยชาติ

4. พันธกรณีร่วม และพันธกรณีที่แตกต่างกัน หมายถึง ทุกประเทศทั่วโลกต่างก็มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมโลกในระดับที่แตกต่างกัน

5. การไม่เลือกปฏิบัติทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การให้สิทธิอย่างเสมอภาคกับทุกๆ ประเทศ ในอันที่จะเรียกร้องค่าเสียหาย จากประเทศที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ซึ่งเป็นการประกันสิทธิ ดำเนินคดีทางศาล ถ้าหากเกิดข้อพิพาท ที่มีสาเหตุจากผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ยังหมายความถึง สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ที่รัฐพึงมีให้กับคนชาติตนเอง

6. การระงับข้อพิพาทอย่างสันติ หมายถึง เมื่อเกิดมีปัญหาข้อพิพาท สิ่งแวดล้อมระหว่างรัฐขึ้นแล้ว จะต้องมีการไกล่เกลี่ยที่นำมาใช้ในการระงับข้อพิพาทที่ชัดเจน และเป็นทางเลือกสำหรับรัฐคู่พิพาทจะได้นำไปใช้

2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ก. ความหมาย

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) คือ “การท่องเที่ยวที่มีการจัดการทรัพยากรทั้งหมด ในลักษณะที่สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถรักษาความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม กระบวนการที่จำเป็นเชิงนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบสนับสนุนชีวิต (Life supporting systems)” (Tourism Canada, 1990 อ้างถึงใน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541: 7)

คำจำกัดความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงมิติต่างๆ ถึง 7 มิติ มิติแรก คือ การจัดการทรัพยากร (Resource management) เนื่องจากในโลกปัจจุบันซึ่งมีทรัพยากรเหลือน้อยลงเรื่อยๆ จำเป็นต้องมีการจัดการที่ดี และการจัดการนั้นจำเป็นต้องตอบสนองต่อมิติที่สอง คือ ความต้องการทางเศรษฐกิจ โดยคำนึงว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจชนิดหนึ่ง ที่จำเป็นต้องมีความสามารถในการสร้างกำไร เพื่อความอยู่รอดและผลประโยชน์ของชุมชน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การกำหนดระเบียบหรือกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมจะต้องไม่เข้มงวดจนเกินไป จนทำให้การท่องเที่ยวไม่อาจดำรงอยู่ต่อไปได้ มิติที่สาม คือ การตอบสนองความต้องการ หรือพันธะทางสังคม หมายถึง การให้ความเคารพต่อวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนต่างๆ ความหลากหลายและมรดกเชิงวัฒนธรรม คือ ทรัพยากรที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยวในยามที่โลกในปัจจุบันกำลังก้าวสู่ภาวะไร้พรมแดน มิติที่สี่ คือ สุนทรียภาพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมต่างๆ ไม่ว่าสถานที่แห่งนั้นจะมีความยิ่งใหญ่ระดับโลก หรือไม่ค่อยมีชื่อเสียงมากนัก การอนุรักษ์ไว้ซึ่งสุนทรียภาพของสถานที่เหล่านั้น คือ ภารกิจที่สำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยว มิติที่ห้า คือ การคำนึงถึงกระบวนการและขอบเขตทางนิเวศวิทยา เพื่อให้การพัฒนาสามารถดำรงสภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งทางกายภาพและชีวภาพ อาทิ การท่องเที่ยวในเขตที่อ่อนไหวต่อผลกระทบทางลบ เช่น ภูเขา ป่าดงดิบ หรือ ชายหาด เป็นต้น มิติที่หก คือ การรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological diversity) ของพืชพรรณและสัตว์ต่างๆ เพราะสิ่งเหล่านี้คือทรัพยากรที่สำคัญของการท่องเที่ยว มิติสุดท้าย คือ การดำรงไว้ซึ่งระบบสนับสนุน

ชีวิต (Life supporting systems) ซึ่งจะช่วยให้นมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลกมีชีวิตรอดอยู่ได้ต่อไป (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541: 7)

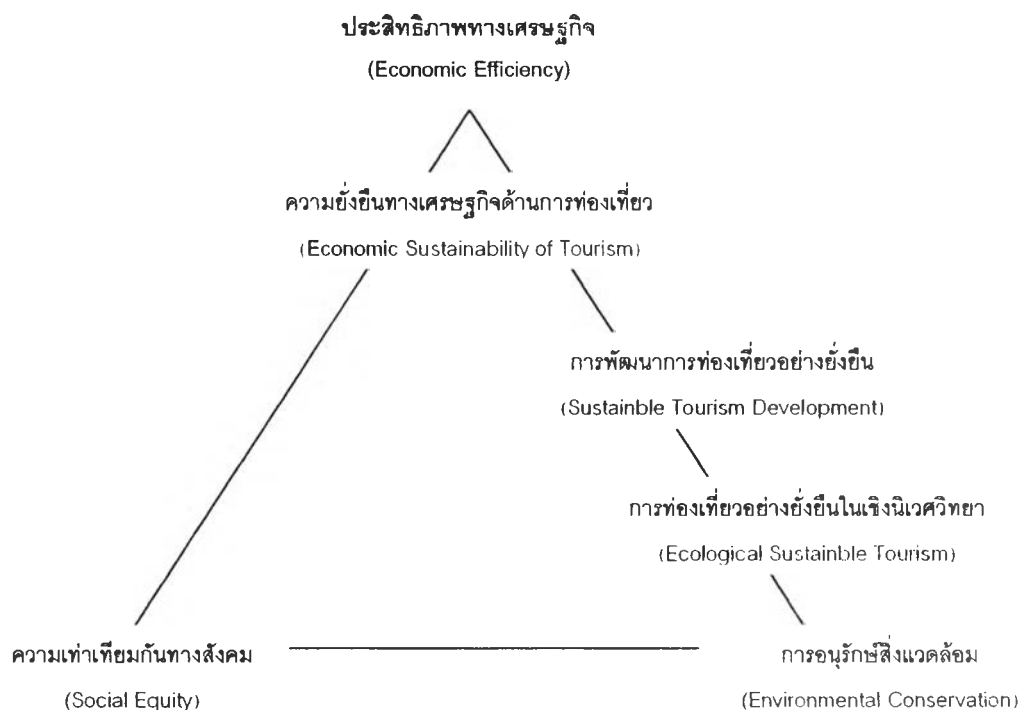
ยังมีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้อีก ว่าหมายถึง “การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องพิจารณาทั้งมิติด้านเศรษฐศาสตร์ สังคม และสิ่งแวดล้อม ควบคู่กันไปด้วยโดยตลอด ในรูปแบบของการท่องเที่ยวนั้นเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย เสื่อมโทรมต่อทรัพยากร” (ภราเดช พยัฆวิเชียร, 2539) นอกจากนี้ยังมีผู้สรุปว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ต้องคำนึงถึง ต้นทุนที่เป็นนามธรรม คือ คุณค่าของธรรมชาติ โบราณสถาน ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกับต้นทุนที่เป็นรูปธรรม คือ ค่าก่อสร้าง ค่าแรง ค่าบำรุงรักษา ค่าดำเนินการ และค่าใช้จ่ายอื่นๆ รวมกันเป็นต้นทุนการผลิต ซึ่งมีมาตรฐานตัวชี้วัดทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม อันเป็นมาตรฐานสากลที่ยอมรับกันในตลาดการค้าเสรี และกระแสความต้องการของโลกในศตวรรษที่ 21 (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, ม.ป.ป.)

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) นั้นพิจารณาจากองค์ประกอบ 4 ประการ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543) คือ

1. การดำเนินกิจการการท่องเที่ยวในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชนชนบทธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว
2. การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชน ชนบทธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศชุมชน ชนบทธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนที่มีต่อการท่องเที่ยว
4. การประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมเป็นหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนถือเป็นการเพิ่มผลกระทบทางบวกให้เกิดขึ้นมากที่สุด ขณะเดียวกันก็ลดผลกระทบให้น้อยที่สุด (Maximizing the impacts which are positive and minimizing the negative ones) ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ในเรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ดังแสดงในแผนภูมิ 2.2

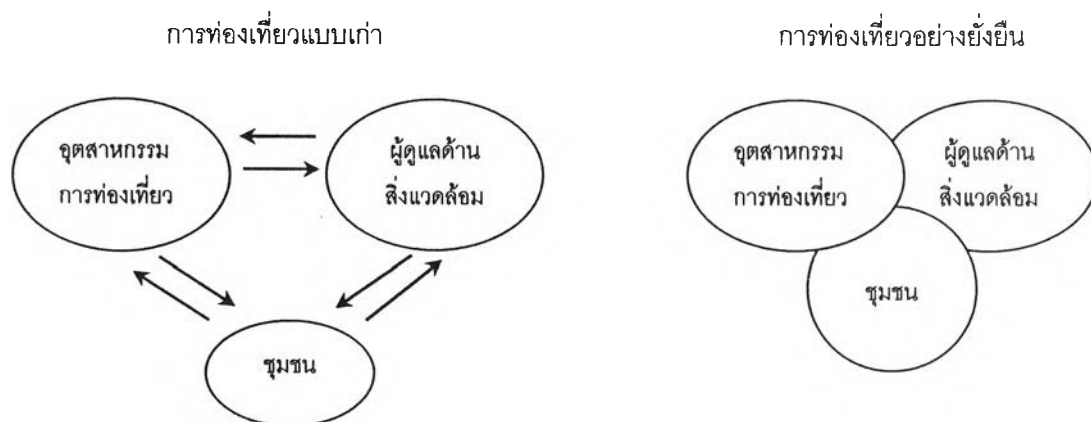
แผนภูมิ 2.2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ในประเด็นของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา : John Swarbrooke (2000: 83)

นอกจากนี้ในส่วนของผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholders) กับประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องหลัก คือ ทุกฝ่ายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุน และเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวกันมากขึ้น จึงจะช่วยขจัดข้อขัดแย้ง และทำให้การท่องเที่ยวพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ต่างจากรูปแบบเดิมที่ทุกฝ่ายไม่ได้ร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรม เพียงแต่รู้ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างกัน (John Swarbrooke, 2000: 150)

แผนภูมิ 2.3 แสดงรูปแบบการท่องเที่ยวเดิม และรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา : John Swarbrooke (2000 : 150)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีเป้าหมายการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศสูงสุดเป็น การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) อันหมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรีย์ภาพ โดยการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอันมีคุณค่าอย่างรอบคอบ และชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมได้ ในระยะยาวนานที่สุด เกิดปัญหา และผลกระทบ น้อยที่สุด ขณะเดียวกันคุณภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจะต้องดีขึ้น แม้ว่ามีนักท่องเที่ยว เพิ่มขึ้นก็ตาม

ข. องค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

หากพิจารณาองค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น จะประกอบด้วยหลักการ 10 ประการ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542) คือ

1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable) ต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างดั้งเดิมอย่างเพียงพอ หรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัดต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่า คุณภาพของธรรมชาติ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย

การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้น ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับ

เทคโนโลยีแบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด อย่างเหมาะสมนั้น สามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

2. *ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น* (Reducing Overconsumption and Waste) ต้องมีการวางแผนจัดการการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ หรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติ มีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก การลดการบริโภคที่มากเกินความจำเป็น และการลดของเสีย จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว

3. *รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม* (Maintain Diversity) การขยายฐานการท่องเที่ยวโดยรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่มคุณค่า และมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4. *ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว* (Integrating Tourism into Planning) การพัฒนาการท่องเที่ยวนอกจากจะต้องทำงานตามแผนที่วางไว้แล้วยังต้องประสานแผนการพัฒนาเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

5. *ต้องนำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น* (Supporting Local Economy) ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการสร้างรายได้กระจายไปสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น

6. *การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น* (Involving Local Communities) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด นอกจากนั้นยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7. *หมั่นประชุมปรึกษารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน* (Consulting Stakeholders and the Public) การปรึกษารือกันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง และมีส่วนได้ส่วนเสียหรือผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8. การพัฒนาบุคลากร (Training Staff) การให้ความรู้ ฝึกอบรมบุคลากรโดย สอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วย ยกกระตือรือร้นการบริการการท่องเที่ยว

9. จัดเตรียมข้อมูล คู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม (Marketing Tourism Responsibly) ต้องมีการจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารบริการ การขายให้พร้อมและมีเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจจัดทำในรูปแบบสื่อทัศนูปกรณ์แบบต่างๆ เช่น คู่มือ การท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวที่เอกสารแผ่นพับ หนังสือคู่มือ วีดิโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking Reserch) ต้องมี การประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ เพื่อทราบผลของ การบริการนำมาปรับปรุงและแก้ไขจัดการ การบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจ และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวได้

ค. แนวความคิดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

สำหรับหลักการของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย: 2542) มีดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ก. กำหนดกรอบการพัฒนา การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว สนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีศักยภาพ หรือพื้นที่ที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์

ข. วางแผนจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวตามขีดความสามารถที่รองรับได้ โดยกำหนดเขตพื้นที่ท่องเที่ยว เขตสงวนเพื่อการศึกษา และรักษาสิ่งแวดล้อมเขตกันชน และเขตพื้นที่ฟู

ค. สนับสนุนให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยให้มีการกระจายแหล่งท่องเที่ยวในระดับที่สามารถทดแทนแหล่งท่องเที่ยวที่เกินความสามารถในการรองรับได้

ง. สนับสนุนข้อมูลข่าวสารในการเดินทาง เพื่อใช้ในการเดินทาง ควบคุมปริมาณ การถ่ายเทนักท่องเที่ยวในแต่ละท้องที่ไปยังแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงอย่างเป็นระบบ

จ. กำหนดมาตรการป้องกันและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว

ฉ. สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการควบคุมคุณภาพ ตรวจสอบและการจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

2. นโยบายด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก

ก. สนับสนุนด้านสื่อสารมวลชน ส่งเสริมการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ และการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยวโดยการใช้สื่อที่หลากหลาย

ข. สนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนในพื้นที่ท่องเที่ยว รวมทั้ง สนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นเป็นมัคคุเทศก์เฉพาะ หรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยว ได้รับความรู้อย่างแท้จริง และเป็นการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

ค. ขยายการศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่บุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อเกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดร่วมกัน

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง

ก. การมีส่วนร่วมในการลงทุน การผลิตสินค้าและบริการการท่องเที่ยว

ข. ประชาชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีอิสระ สามารถจัดเก็บรายได้เพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนสามารถตัดสินใจในการวางแผนติดตามประเมินผลโครงการพัฒนาการท่องเที่ยว

ค. การพัฒนากฎหมาย และระบบงบประมาณของภาครัฐ ในการให้ชุมชนมีโอกาสในการควบคุม กำกับดูแล และการจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

4. การส่งเสริมการตลาด และการนำเที่ยว

ก. ส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวที่เป็นเครือข่ายในพื้นที่ใกล้เคียง

ข. มีการส่งเสริมประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว อย่างทั่วถึง

ค. การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว

ง. การจัดระบบการเดินทาง เชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยว ให้มีความ สะดวกตามสมควร ให้เหมาะสมกับพื้นที่ กิจกรรม เน้นความปลอดภัยเป็นหลัก

จ. สนับสนุนระบบสื่อสาร โทรคมนาคมสร้างโครงข่ายที่ใช้เทคโนโลยีที่ เหมาะสม กระจายครอบคลุมพื้นที่ท่องเที่ยว

ฉ. สนับสนุนให้มีการบริการท่องเที่ยว ภาคเอกชน หรือองค์กรประชาชน

5. ด้านการส่งเสริมการลงทุน

- ก. สนับสนุนการลงทุนในธุรกิจการท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้เอกชนสามารถพัฒนากระบวนการ และการบริการการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ
- ข. สนับสนุนการลงทุนของประชาชน หรือองค์กรชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ
- ค. สนับสนุนงบประมาณ และสิทธิประโยชน์แก่องค์กรพัฒนาเอกชนในการร่วมพัฒนาการท่องเที่ยว
- ง. มีการส่งเสริมการลงทุนผลิตสินค้า อุปกรณ์เครื่องมือเพื่อการท่องเที่ยว

2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อุดร วงษ์ทับทิม (2545) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มแม่น้ำโขง" สรุปว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มแม่น้ำโขง ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีความยั่งยืน ควรดำเนินการพัฒนาอย่างเหมาะสม ผสานสอดคล้องกับศักยภาพของระบบนิเวศลุ่มน้ำ มีการรักษาคุณภาพของระบบนิเวศดั้งเดิม ควบคู่ไปกับการรักษาภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อเนื่องกันมา โดยพยายามธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนให้มากที่สุด

สำหรับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มน้ำโขง ควรมุ่งส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้คนในลุ่มน้ำให้ดีขึ้น อีกทั้งกระตุ้นจิตวิญญาณให้เกิดความรัก ห่วงแหน ภาคภูมิใจในมรดกทางภูมิปัญญา และเกิดความตระหนักในคุณค่าแห่งศิลปวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การร่วมมือร่วมใจกันรักษาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนให้ยั่งยืนสืบไป

ศาสตราจารย์วอลเตอร์ เจมีสัน และแอนเดรีย ซาเนคกี (มปป.) ได้กล่าวไว้ในเอกสารที่อธิบายประสบการณ์ของ CUC-AIT UEM ในแผนงานฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยี (TTTP) เรื่อง "การจัดการเมืองท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาคลองขวางและพินาย ประเทศไทย" ทั้งนี้กรณีศึกษาของคลองขวางและพินายได้วางบริบทสำหรับการหารือในเรื่องของปัญหาเครื่องมือและทางเลือกในการแก้ปัญหาที่เหมาะสม รวมถึงการแปลโหวตการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของการวางแผนและการจัดการท่องเที่ยวท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความท้าทายของการหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ไปพร้อมกับการลดผลกระทบที่มีต่อสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป้าหมายของ

งานมิได้มุ่งเน้นเพื่อเพิ่มโอกาสแก่โรงแรมและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว แต่เพื่อให้ตระหนักว่าการท่องเที่ยวเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนที่จะต้องมีการวางแผนและการจัดการอย่างรอบคอบ หากต้องการให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว พร้อมกับรักษาบูรณาการทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมไว้ได้อย่างดี ผลจากการศึกษา พบว่า วัตถุประสงค์ของชุมชนที่พิมายและคลองขวงมีความสัมพันธ์กัน ทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและการเพิ่มทรัพยากรสำหรับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และมีเป้าหมายที่จะบอกเล่าเรื่องราวของสถานที่ และชุมชนใหญ่ หลักการของความยั่งยืนทำให้การบรรลุวัตถุประสงค์เหล่านี้เป็นความท้าทายอย่างยิ่งที่จะนำไปสู่ขั้นตอนใหม่ของโครงการพร้อมกับคำถามหลักเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับวัฒนธรรม

Murphy (1994) ได้ทำการศึกษาหมู่บ้าน Cowichan และ Chemainus ในประเทศแคนาดาเกี่ยวกับนิเวศพิพิธภัณฑ์ (Ecomuseum) ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ปราศจากกำแพงที่ได้รับการออกแบบมาเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของพวกเขา โดยนิเวศพิพิธภัณฑ์รวมทั้งอุทยานแห่งชาติในแถบพื้นที่นั้นได้รับการจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนของชุมชน ส่วนหนึ่งก็เพราะต้องการฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจอันอ่อนแอของชุมชน และเพื่อฟื้นฟูความภาคภูมิใจและความเชื่อมั่นในธรรมชาติ และวัฒนธรรมของชุมชนแห่งนี้

ประเด็นหลักของนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ คือ “มรดกแห่งป่า” (Forest legacy) ซึ่งสะท้อนความเป็นมาในอดีต พรรณาสภาพปัจจุบัน และชี้แนะถึงอนาคต การแสดงถึงมรดกแห่งป่าได้กระทำผ่านพิพิธภัณฑ์ป่าไม้แห่งบริติช โคลัมเบีย ส่วนสภาพปัจจุบันของการทำป่าไม้ได้แสดงในรูปของ “ป่าไม้สาธิต” (Demonstration Forest) ซึ่งแสดงขั้นตอนต่างๆ ของการตัดไม้ การปลูกป่าทดแทนและการส่งเสริมความเติบโต นอกจากนั้นยังมีการนำชมโรงงานทำไม้อีกด้วย ส่วนอนาคตของป่าไม้ได้แสดงผ่านสถานีเพาะเลี้ยงและวิจัยต้นไม้ รวมทั้งการลงทุนด้านป่าไม้ของชุมชน เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการทำไม้ที่มีลักษณะยั่งยืนในชุมชน

นอกจากมุ่งเน้นเรื่องป่าไม้แล้ว ชุมชนแห่งนี้ตระหนักว่าจะต้องขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปสู่ด้านอื่นๆ ด้วย ดังนั้นจึงได้ร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่ออนุรักษ์แหล่งทัศนียภาพ และนันทนาการของชุมชน เพื่อทำให้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้มีความดึงดูดใจสำหรับนักท่องเที่ยวจากเมืองใหญ่ที่อยู่ใกล้เคียง ชนเผ่า Cowichan ได้จัดตั้ง Native Center เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมของเผ่าต่างๆ ในแถบภาคตะวันตกเฉียงเหนือ รวมทั้งการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่ง เพื่อแสดงภูมิหลังทางวัฒนธรรมของผู้บุกเบิกดินแดนแห่งนี้ นอกจากนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมการจ้างงานในท้องถิ่น นิเวศพิพิธภัณฑ์ได้รวมกลุ่มศิลปิน ช่างฝีมือและผู้ประกอบการขนาดเล็ก

เพื่อให้ใช้ตราสินค้าแบบเดียวกันสำหรับที่ผลิตออกมา และยังสามารถจัดการฝึกอบรมบุคลากรสำหรับการจัดกิจกรรมและเทศกาลต่างๆ อีกด้วย

มาตรการทั้งหมดที่กล่าวถึงเป็นมาตรการเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ทำให้มีโอกาสในการจ้างงานที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เพื่อเป็นการประกันว่าความมั่งคั่งทางกายภาพและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนจะไม่ถูกทำลายไป รวมทั้งเป็นการสร้างความภูมิใจและความเชื่อมั่นในอนาคตอีกด้วย มาตรการเหล่านี้ได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี กล่าวคือ จำนวนนักท่องเที่ยวได้เพิ่มขึ้นจาก 68,583 คน ในค.ศ.1988 เป็น 394,746 คน ในปีค.ศ.1991 และรายได้จากการท่องเที่ยวได้กลายมาเป็นรายได้หลักของชุมชนแห่งนี้

Crystal (1993) ได้ทำการศึกษาการท่องเที่ยวในตองกาซึ่งเป็นหมู่เกาะ พบว่า รายได้หลักของตองกามาจากนักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงในตอนเช้าโดยเรือสำราญ ชาวเกาะจะดีใจมาต้อนรับ (เพราะหมายถึงรายได้ที่เป็นตัวเงินของพวกเขา) และเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางออกจากเกาะไปในตอนเย็น โดยเรือสำราญ ชาวเกาะก็ดีใจมากอีกเช่นกัน เพราะหมายถึงจะได้กลับสู่ความเป็นส่วนตัวอีกครั้ง อย่างไรก็ตามการพัฒนาการทำอากาศยานและที่พักบนเกาะย่อมหมายความว่า นักท่องเที่ยวจะอยู่นานขึ้นได้ แม้จะอยู่ในสัดส่วนที่เป็นที่พักของนักท่องเที่ยวก็ตาม

ในขณะที่การศึกษาของตองกาให้ภาพว่า ชาวเกาะอาจเพียงแค่ว่าค่าตอบแทนบ้างเล็กๆ น้อยๆ ในบางเวลากับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น การศึกษาในปานามาในกลุ่มชนพื้นเมือง Kuna พบว่า มีการต่อต้านการท่องเที่ยวที่รุนแรงถึงขั้นมีการเผาสถานที่พักตากอากาศซึ่งมีเจ้าของกิจการเป็นคนตะวันตก อย่างไรก็ตาม ความไม่พึงพอใจนี้เป็นความไม่พึงพอใจต่อสถานที่พักตากอากาศมากกว่าจะเป็นความไม่พึงพอใจต่อนักท่องเที่ยว เนื่องจากชาวบ้านยังคงมีความสนใจในการขายศิลปะพื้นเมือง คือ ผ้า/เสื้อปักแบบพื้นเมืองให้แก่นักท่องเที่ยวถึงขั้นรวมตัวกันเป็นสหกรณ์ผ้าปัก ซึ่งเป็นการกระจายรายได้

Deitch (1993) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อหัตถกรรมพื้นบ้านในเขตการท่องเที่ยวที่เรียกว่า “ตะวันตกเฉียงใต้” หรือ South - West ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของอินเดียแดงและผู้อพยพเชื้อสายสเปน (hispanic) และนำมาสู่ความสนใจต่อหัตถกรรมพื้นบ้านอินเดียแดงและอิสปานิกไม่ว่าจะเป็นเครื่องประดับ พรหมทอมือ ตะกร้าสาน แกะสลัก เครื่องเงินหรือหิน ฯลฯ ได้นำมาสู่การรวมตัวกันเป็นชมรมช่างศิลปะพื้นเมือง (Tribal guilds) ทั่วๆ ที่ก่อนหน้านี้เกือบจะสูญหายไปอยู่แล้ว ถึงแม้รูปแบบของศิลปะเหล่านี้จะไม่เหมือนเดิมเนื่องจากมีพัฒนาการให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด หรือจากความริเริ่มใหม่ๆ ของ

ศิลปินเองก็ตามแต่ แต่ก็มีความตื่นตัวอย่างสำคัญของคนพื้นเมืองที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางพัฒนาการของศิลปะของตน

Peck และ Lepie (1993) ได้ทำการศึกษาการท่องเที่ยวและการพัฒนาในเมืองชายฝั่ง 3 แห่งในรัฐนอร์ทแคโรไลนา สหรัฐอเมริกาในต้นทศวรรษ 1970 ซึ่งมีประชากรไม่เกิน 1,600 คน ไว้ในหนังสือ *Hosts and Guests: the Anthropology of Tourism* พบว่า เมืองขนาดเล็ก ทั้ง 3 แห่งนั้น มีพัฒนาการที่แตกต่างกันและมีปฏิสัมพันธ์การท่องเที่ยวที่แตกต่างกันออกเป็น 3 รูปแบบ

ก. เมือง Oriental เป็นเมืองชายฝั่งขนาดเล็ก ซึ่งมีคนชั้นกลางจากเมืองหลวงของรัฐนอร์ทแคโรไลนา นิยมมาพักผ่อนในช่วงฤดูร้อน คนเหล่านี้บางคนได้มาซื้อบ้านพักตากอากาศในเมือง Oriental อย่างไรก็ตาม เนื่องจาก Oriental มีร้านค้าและร้านอาหารเล็กๆ ซึ่งค้าขายอยู่ในชุมชนอยู่ก่อนแล้ว เมื่อนักท่องเที่ยวนิยมมาซื้อบ้านพักตากอากาศมากขึ้น ทำให้การใช้ที่ดินในเมืองเปลี่ยนไป เกิดโครงการบ้านจัดสรรกระจายออกไปรอบนอกของเมืองมากขึ้น แต่ก็ทำให้เมืองมีรายได้จากนักท่องเที่ยวทั้งในค่าใช้จ่ายโดยตรงและภาษี นำมาใช้ปรับปรุงสาธารณูปโภคในเมืองให้ดีขึ้น แม้คนแก่ๆ ในเมืองจะบ่นว่านักท่องเที่ยวทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น

ข. เมือง Bath ซึ่งเป็นเมืองขนาดเล็กมากประมาณ 180 ครอบครัว Bath มีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวแค่เป็นทางผ่านแวะเติมน้ำมัน หรือพักผ่อนชมนุ้ยแสดงประวัติศาสตร์/วัฒนธรรมในเมืองเล็กน้อย แม้จะมีที่พักเป็นโมเต็ลเล็กๆ แต่ก็ไม่เคยมีการขยายกิจการ

(เกาะ Harkers เป็นเกาะที่มีลักษณะ "ปิด" กว่า Oriental แต่การตัดสินใจเชื่อมเกาะกับชายฝั่งทำให้นักท่องเที่ยวเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีการซื้อบ้านพักตากอากาศบนเกาะ อย่างไรก็ตามคนบนเกาะ Harkers ไม่ค่อยรู้สึกกระตือรือร้นกับนักท่องเที่ยวเหล่านี้มากนัก ในอีกด้านหนึ่งหนุ่มสาวของครอบครัวดั้งเดิมบนเกาะก็เริ่มออกหางานทำนอกเกาะมากขึ้น ทำให้องค์ประกอบของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป อาชีพประมงและอาชีพต่อเรือซึ่งเคยเป็นอาชีพดั้งเดิมก็ค่อยๆ ลดจำนวนลง (ต่อนักท่องเที่ยวเข้ามาใหม่ๆ มีความขัดแย้งกันบ้างระหว่างนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นนักตกปลาสมัครเล่น กับชาวบ้านซึ่งเป็นชาวประมง เนื่องจากเรือของนักท่องเที่ยวเข้าไปรบกวนแหล่งตกปลาของชาวประมง)

งานศึกษาของ Peak และ Lepie แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใช้สอยดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งจะถูกกลืนจากนักท่องเที่ยวมากขึ้น (ยกเว้น Bath ซึ่งเป็นแค่ทางผ่านของนักท่องเที่ยวไปยังที่อื่น Bath ก็ไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวมากนัก)

2.7 กรอบแนวความคิดของการศึกษา

การที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้นที่เกาะเกร็ด ทำให้สิ่งที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์ของเกาะเกร็ดถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์ทางการท่องเที่ยว และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมเยือน ทั้งความเป็นเกาะกลางแม่น้ำที่มีทิวทัศน์สวยงามที่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครแล้วยังมีวัดที่เป็นโบราณสถานที่มีวัตถุโบราณที่สวยงาม มีการอนุรักษ์ และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงอาชีพดั้งเดิมของชาวมอญ ทำให้จากการทำการศึกษารวบรวมแนวความคิด งานวิจัยต่างๆ ดังที่กล่าวมาทั้งหมดในตอนต้น จึงเป็นที่มาของกรอบแนวความคิดในการศึกษาหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะเกร็ด ได้ดังนี้

การศึกษาครั้งนี้ต้องการให้เกาะเกร็ดมีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งสรุปความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ว่าหมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้อง และสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลัง โดยมีการจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศไว้ได้ ซึ่งสามารถสรุปออกมาเป็นกรอบแนวความคิดของการศึกษาครั้งนี้ว่า การที่จะทำให้เกาะเกร็ดมีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะต้องประกอบด้วย

1. การใช้ทรัพยากรทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และทางวัฒนธรรมอย่างคุ้มค่า
2. เกิดการกระจายรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึง
3. เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงมีการบริหารจัดการโดยท้องถิ่นที่ดี
4. เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และทางวัฒนธรรม
5. การพัฒนาหรือจัดการใดๆ จะต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นจากองค์ประกอบข้างต้น จึงเป็นการศึกษาทำความเข้าใจว่า การท่องเที่ยวสามารถเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเกาะเกร็ด ทั้งสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในทุกๆ ด้านดังกล่าวอย่างสมดุล รวมถึงการทำให้ประชาชนบนเกาะเกร็ดเกิดการรวมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนก่อเกิดรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยที่ยังคงรักษาสิ่งที่มีคุณค่าของตนไว้ได้ในกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพราะถ้าไม่มีแนวทางในการพัฒนา และจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นตัวชี้นำหรือควบคุมแล้ว ก็จะทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั่งยืน คือ กลับไปทำลายความเป็นเอกลักษณ์ และควมมีคุณค่าทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่บนเกาะเกร็ด